

CUMARTESİ YALNIZLIĞI'NDA YALNIZLIĞIN İZOLASYONU

Hüseyin Yayla

- Yalnızlık, kişinin toplum içinde kendini soyutlanmış, tek başına hissetmesiyle içine düştüğü bir duygu durumudur. Herkesin kendine özgü bir yalnızlığı vardır. Kişiye göre bunun değişmesi, tanımlamada da güclüğü doğurur. Aynı zamanda yalnızlığın çeşitlenmesini sağlar. Sık karşılaşılan insanlardan fiziksel olarak uzakta bulunma hâli şeklindeki yalnızlık yanında bir de kalabalık içinde dahi olsa kendini tek hissetme şeklinde ortaya çıkan yalnızlık vardır. İnsanlık var olduğundan beri yalnızlık üzerine düşünmüştür. Birçok disiplin tarafından incelenmiş ve hakkında çeşitli tanımlar yapılmıştır. Kişinin doğuştan gelen özellikleri, iç dünyası, yaşadıkları yalnızlığının da tanımını oluşturur. Birey; hayatında duygusal, bireysel, toplumsal anlamda bazı kopuşlar yaşayabilir. Duygusal olarak birinden uzaklaşabilir, toplumdan kopabilir hatta kendinden de uzaklaşabilir. Dolayısıyla yaşamdaki konumunu sorgular hâle gelebilir. Beraberinde yalnızlık, bunalım ve umutsuzluk baş gösterir:

“Yalnızlık bireysel ve dış çevresel etkenlerin karşılıklı etkileşimi sonucunda ortaya çıkan ve insanlara acı veren, onları düş kırıklığına uğratıp, umutlarını yok eden, bilişsel ve duygusal zorlanma hâlidir.” (Armağan, 2014: 28)

Modern zamanların sosyal yaşam koşulları, insanı içe dönük yaşamaya zorlamıştır. Kimsenin kendisini anlamadığını düşünen kişi, yalnızlığını farklı formlarda yaşar. Fiziksel yalnızlık duygusal yalnızlaşmaya evrilir. Bu yalnızlık da kendi içinde çeşitlilik gösterir. Böylece ortaya çıkan tabloda *“modern bireyin karakteristik özelliklerine bakıldığında yalnızlık, yabancılaşma, bireyselleşme, yersizlik yurtsuzluk ve evsizlik”* (Talü, 2010: 149) gibi durumlarla karşılaşılır. *“19. yüzyılın ortasında yalnızlığın anlamı, fiziksel izolasyondan acı dolu bir hisse doğru kayar ve insanlar, başkalarının yanında olmalarına rağmen kendilerini yalnız hissettiklerini söylemeye başlar.”* (Smith, 2018: 292)



İnsanlar artık varoluşsal bir yalnızlığa doğru yol alır. Kalabalık içinde bile şiddetle sükun eden yalnızlık hissi toplumsal ve duygusal yalnızlıktan ayrılır. Birey “kalabalık yalnızlık” içinde bulur kendini. Manevi bir izolasyon oluşturur. Çevresindeki insan sayısıyla pek ilgilenmez. “Ben” geriye doğru çekilir ve kalabalıktan sıyrılır. Kimi çalışmalarda aydın yalnızlığı şeklinde adlandırılır. Yalnızlık hissinin varoluşsal suçlulukla ilgili bağıntısını ele alan çalışmada “*Yalnızlığın bir türü de kalabalıklar içindeki yalnızlıktır. Aydın tavrı şeklindeki bu tür yalnızlıkta ‘ben’ toplumun genel yargı ve yaptırımlarından kendi benliğini soyutlar.*” (Olpak Koç, 2020: 144) denir.

Varoluşsal yalnızlık; “Ben kimim?”, “Bu dünyada bulunma amacım ne?” gibi sorulara cevap aranan, çok derin bir duygu durumudur. Gelecekte umutsuz, bunalmış ruh hâli, bulunduğu yerden kaçma

isteği, yaşamın anlamsızlığı gibi hislerle bağlantılıdır. Hassas ve kırılgan yapı dikkatleri çeker. En ufak bir olumsuzlukta birey, geri adım atar ve yalnızlık iyice derinleşir.

Türk edebiyatında çok işlenen yalnızlık izleği, Selim İleri’nin hikâyelerinde de karşımıza çıkar. Selim İleri’nin *Cumartesi Yalnızlığı* adlı eseri, yazarın ilk hikâye kitabıdır. Birinci baskısı 1968 yılında Adam Yayınları tarafından yayımlanır. Çalışmada yararlanılan kitap beşinci baskıdır ve Doğan Kitap tarafından 2004 yılında yayımlanmıştır. Kitap iki ana bölümden oluşur. İlk bölümde “Cumartesi Yalnızlığı Güz Notları” adı altında sekiz hikâye vardır. İkinci bölüm ise “Kitaplara Girmemiş Hikâyeler” başlığı altında beş hikâyeden oluşur. Hikâyelerde genel olarak yalnızlık, umutsuzluk, içe kapanıklık, mutsuzluk, yoksulluk, toplumsal sorunlar işlenir.

“Cumartesi Yalnızlığı” adlı hikâye kitabında karakterlerin, varoluşsal bir yalnızlık içinde olduğu görülür. Toplumdan kopuk, izole bir hayat sürerler. Tedirgin ve ürkek yapıları da vardır:

“...elinde gülünç çantası, soluk lacivert yağmurluğuna bürünmüş, korkak bakışları kara camlı gözlükleri gerisine saklanmış, boynu bükük girerdi içeriye. Çardağın altına, eşige dizilmiş sandalyelerden birine çökerdi, birisi tanıyacak, yamacına gelip söyleyecek diye ödü kopardı. Deli deli çarpardı yüreği. Çoğu zaman da arayanı, soranı çıkmazdı.” (İleri, 2004: 11)

Ürkeklik, umutsuzluk ve yalnızlık çoğu kez tekrar edilir. İçe kapanık ve kırılıgandır:

“Mahallenin tek apartmanında oturuyorlardı, liseden sonra bir bankada çalışmaya başlamıştı. Umutsuz ve yapayalnız... İnsanlardan uzak yaşamıştı hep, çok uzak yaşamıştı. Aşevlerinden ürkmüştü, sinemalarda bir başına, gerisindeki tütün kokulu soluğu boynunda duyarak, umutsuz mu umutsuz... Çevremdeki kalabalıktan ürkerdim.” (İleri, 2004: 16)

“Umutsuzlar parkının son kanepesinde.” (İleri, 2004: 26)

Karakter tek başına değildir. Sosyal bir çevresi vardır. Bir kalabalık içindedir fakat o insanlardan ayrıdır. İnsanlardan ayrı olması onun tercihidir. Kendini geri çeker, *“Nicedir insanlardan ayrıldım. Düşünüyorum da... Haftalarca evden dışarı çıkmazdım. Okula giderdim ya, öğrencilerden ayrı okurdum.”* (İleri, 2004: 20) itirafı insanlardan gönüllü olarak soyutlanmaya başladığını anlatır.

Bir bölümde şemsiye üzerinden kişilik karşılaştırılması yapılır. Sevdiğinin şemsiyesi gösterişli ve kendini beğenmişken onun şemsiyesi, ruhsal yapısı gibi çok nahiftir: *“Benimkiyse –bencileyin- içine kapanıktı. Ve olur olmaz küserdi yaşamın umutsuzluğuna.”* (İleri, 2004: 32) diyerek özdeşlik kurar.

Bazı cümlelerde derin bir iç yalnızlığın belirtileri açıkça görülür. Mutluluğun yasak olduğu düşünülür. Daha doğuştan gelir bu yasak. Kişi, doğar doğmaz kendi iç dünyasına kapanmıştır. *“Yasaktı mutluluk. Yalnız kalmalar, acılar, üzünçlerdi dünyamızı oluşturan. Daha doğuştan, yaşamlarımızın ilkyazından sürgündük içe kapanmalara. Burada, bu evde, bu sofada hiç kimse sevinçle gülme-yecekti.”* (İleri, 2004: 47) cümlesiyle mutsuzluğun, tek başınalığın yükü başka faktörlere yansıtılır. Başka kişiler tarafından anlaşılmadığını düşünmek, varoluşsal yalnızlığın tipik özelliklerinden biridir. Bu düşünce, sonrasında insanlardan kaçma isteği oluşturur. Kimsenin kendisini anlamadığına ve anlamayacağına dair kuvvetli inanç beslenir.

Dünyada kimi kimsesi yoktur bazı karakterlerin. Üvey evlat olarak başka evlere misafir olurlar. Yalnızlık çekmeyen diğer insanlardan da hoşlanmazlar. Hatta üvey evlat oluşunu ilan eden *anneliğim* sözcüğü de ayrışık oluşunu farklı bir temele bağlar. Zaten *“Benim kimsem yoktu yapacak... Okulu, okulda evli öğretmenleri, sevgilileriyle yakaladığım öğrencileri de sevmezdim pek. Benim yalnızlığımı giderecek insanı onlar çalmışlar gibi gelirdi bana.”* (İleri, 2004: 43) iç döküşüyle aynı kimsesizlik tekrarlanır.

Karakterlerin ilişkileri hep yarım kalır. Nihayete ermez. Kimisi başkasıyla evlenir, kimisi de terk eder. Kurtuluşu yine ayrıldıkları sevdiklerinde ararlar. Bir çıkış noktası bulunamayınca yine derin bir yalnızlık hissedilir. Âdeti yalvarır ve *“Gitme, demiştin sana. Aldırmamıştın, çekip gitmiştin... Gözlerime baktım aynalarda, milyar tümce yalnızlık okudum... Çay içmiyorum artık, bardak bardak hüznün yudumluyorum.”* (İleri, 2004: 18) der.



Evlenmek üzereyken biten her ilişkiden sonra hüznün, umutsuzluk, kara bulutlar her yeri kaplar. Evlilik teklifinin reddedilmesi, terk edilmişlik hissi ömür boyu sürecektir yasın gerekçesi olur. Oysa sevdiğinden ayrı kalmak, nefes alamamaktır. Sevdiği kişi gitmemeliydi, ona muhtaçtı. Onun gitmesi aslında yaşamın da gitmesiydi. Anlatıcı karakterin iç konuşmalarını *“Hava yoktu hiç. Pencereleleri açmak boşunaydı, sevdiğinin olmadığı yerde hava yoktu. Boğulabilirdi insan...”* (İleri, 2004: 77) diye doğrudan aktarır. Yine de sevdiğinin yolunu bekler. Cumartesi tek sevinç günüdür. Yalnızdır, onsuz olmak istemez. Fakat sevgilisi artık gitmiştir. Bir daha dönmez.

Selim İleri'nin hikâyelerinde loş sokaklar, karanlık mekânlar da çok önemli bir yere sahiptir. Karakterler böyle yerlerde kendilerini daha iyi izole eder. Karanlıklar, görünmeyi azaltır hatta yok eder.

Kaçışın, kopuşun en güzel dostlarıdır karanlıklar. Hikâyelerde izine rastlanan varoluşsal yalnızlıkta birey, kendini karanlık bir odadaymış gibi hisseder:

“Hava kararınca, sokak lambaları yanıp dört bir yanı boğucu bir erinçsizlik kaplayınca artık gürültüleri dinlemez, konuşmalara aldırılmaz, yağmurluğunun yakasını ivedi kaldırıp evine dönerdi.” (İleri, 2004: 11)

Sinemada, film bitiminde daha ışıklar yanmadan çıkıp gider. Kimsenin onu görmesini, ona alay etmesini istemez. İç dünyası, resimlerine de yansır. Resimlerinde gökler, koyu karanlıktır. Kişileri hep hüznünlü, hep solgundur. Geceleri gün ışıyınca dek oturur, çalışır. İstanbul'un ışıklı varlığını düşünmek için aralıksız okur. Kalabalıktan, karanlıklara kaçır.

Karakterler, kendilerini değersiz ve önemsiz görür. Varla yok arasında gibidirler. *“Yanımda birileri yoksa bana değer verilmiyor demektir. O hâlde ben önemsiz bir insanım.”* şeklinde bir düşünceye sahip olunabilir. Kendini dibe çekmek, gereksiz görmek; varoluşsal yalnızlık çeken bireylerde görünen bir durumdur. Sinemada kendini gereksiz biri gibi hissetmesi, ayakta duracak cesarete olamaması bu nedenle çarçabuk yerine oturması soyutlanmış ruh hâlinin devam etmesindendir.

“Önemsiz bir insanım ben.” (İleri, 2004: 52) *“Küçük, yalnızca, önemsiz bir öğrenciyim ben.”* (İleri, 2004: 62) aynı kırılğan, kendi içinde kabullenilmemiş var oluşunun göstergesidir.

Cumartesi Yalnızlığı'nda karakterler, daha çok “kalabalık yalnızlık” içindedir. Bilinçli bir kopuş da vardır. İnsanlardan, toplumdan kendilerini olabildiğince soyutlamaya çalışırlar. Ürkeklik, umutsuzluk ve yalnızlık, karakterlerin temel özelliğini oluşturur. Duygusal ilişkileri de hep yarım kalır. Terk eden, hep karşı taraftır. Evlenmek, yuva kurmak isterler fakat sevdiklerinden bir sebeple ayrılırlar. Bu ayrılıklar yıkımla sonuçlanır. Hayat da sorgulanmaya başlar.

Hikâyelerde, genellikle kapalı mekânlar seçilmiştir. Sinema, kahvehane, ev, aşevi gibi. Bu mekânlar ışığın az olduğu hatta karanlık yerlerdir. İstanbul sokakları da loştur. Işık, mümkün mertebe kısılmıştır. Karanlık, yalnızlığın çok yakın arkadaşıdır. Cumartesi Yalnızlığı, Hüzün Kahvesi, Yürek Burkuntuları... başlıkları bile yalnızlığa işaret eder. Okuyucu daha ilk sayfadan, yapayalnız olan karakterle göz göze gelir.

Kaynaklar

Armağan, Ahsen, “Yalnızlık ve Kişilerarası İletişim İlişkisi: Öğrenciler Üzerine Bir Araştırma”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C 7, S 30, 2014, s. 27-43.

İleri, Selim, *Cumartesi Yalnızlığı*, Doğan Kitap, İstanbul 2004. (1. baskı 1968)

Olpak Koç, Canan, *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı ve Varoluşsal Suçluluk Yitik Masumiyet*, Akademisyen Kitabevi, Ankara, 2020.

Talu, Nilüfer, “Modernlik Söylemi: Endişeli Bakışlarda Modern Birey”, *Metu JFA*, C 27, S 2, 2010, s. 141-171.

Watt Smith, Tiffany, *Duygular Sözlüğü: “Acıma”dan “Zevklenme”ye*, Kolektif Kitap, İstanbul, 2018.